

EPIGRAMMA

Meg kéne halnom már: úntat e léti mivolt.
 Jöhetne gyomorrák avagy tüdővizényő.
 Földi időzésem immár fölötte unalmas,
 nincs kedvem magamhoz, plusz van bennem némi önérzet.
 Eltakarítom magamat.

Szabó Magda

TERÉZ ESZTENDEJE

Amit átéltem, tartósította az emlékezet, mint vegyszerek a múmiát, egyébként segítettem is a konzerválásban, mert mindent, ami történt, szétszabtam, és szeletkéit beleépítettem regényekbe, színdarabokba. Olykor aggaszt is, hogy ami velem és köröttem valaha történt, és amit én annak a nyersanyagából alkottam, aligha különíthető el. Ha meghalok, magammal viszem minden titkomat, s nem lesz irodalomtörténész, aki meg tudja fejteni, mikor ki voltam, melyik figurám, vagy mi volt valóban igaz ebben vagy abban az ábrázolásban. A tükör, amelyet a világ felé fordítottam, halálommal szét-török, cserepei nyilván összeilleszthetők és beszoríthatók lesznek valami keretbe, és mégsem azt mutatják majd, ami voltam vagy amit teremtettem.

Gyakran segítettem szerkeszteni az életnek, adtam hozzá, elvettem belőle, reális fénykép rólam nem marad, nekem is csak maszkjaim voltak, mint Encsy Eszternek, s a maszk alatt egy másik – Caieta is én vagyok. Már régen nem csodálkozom azon, hogy a félelemmel együtt elmúlt belőlem tartózkodás, szégyenkezés, nem vágyom már arra, hogy széppé vagy jóvá stilizáljam magamat, másokat, az irgalommal is takarékosabb lettem, nem kísérlem meg legalább az okok feltárásával érthetőbbé korrigálni a hajdani katasztrófát, s ha a dráma véletlenül buffótréfa volt, leásni a gyökérig, mitől lett azzá, vagy mit eredményezett, hogy az volt, ami. Nem igénylek a produkcióhoz jelmezt sem, allegóriák nélkül mondom mások vagy önmagam szemébe, amit eddig elhallgattam. Azt hiszem, nekem már minden mindegy. A dordrehti zsinat valaha kimondta, tisztességes életű polgárnak nem lehet titkolnivalója, tilos a függöny az ablakokon. Letéptem és elégettem a függönyeimet, a szótáramból kiesett elvont főnevek között valahogy megmaradt ez az egy: részvét. Ezt még nem felejtettem el, de sose gondolok kimondásakor önmagamra.

Amit most elmondok, igaz történet, vagy majdnem igaz, ami több vagy kevesebb benne, az a sorok közt felbukkanó figurákon múlt, akik már se nem vádolhattak, se nem védekezhetek, hát rám hagyták a bírósági jegyzőség mellett a tanú, az ügyész és a védőügyvéd szerepét. Teréz valóban élt, Aurél is, Ilka néni csakúgy, mint Bazil, a

helyszínek legtöbbje is megmaradt olyannak, amilyenek ki-ki megismerte, hogy a háznak, ahol mindez megesett, nem történt baja a történelmi változások alatt, szinte természetes, nélküle hogy dobhatnék rózsát Iluska rettenetes tündértavába. Nagyon fiatalon csak az épület adta biztonság volt számomra nyilvánvaló, de ez még kevés lett volna akár a vádhoz, akár a védelemhez, hiányzott érzéseim között a magányosak, a világba voltaképpen már nem is tartozók kockázat nélküli bátorsága. Ma már világos, Teréz sorsa alakulásával nemcsak mi, emberek, de maga a ház is lépni akart, jelt adni önmagáról, elhivatottságáról, és tette is a maga eszközeivel. Ki tudja eldönteni, mikor kezdődik a helyzet, és mikor végződik a vég? Egyik sem akkor, mikor a magán- vagy a politikai élet jelzi. Teréz története például nem Teréz, de anyám születésével kezdődik.

Anyám dült gyerekkora, védelem nélküli fiatal évei riasztó emlékeiből kikövetkeztethető, hogy aki úgy nőtt fel, ahogy ő, vagy azzal felelhetett mások keservére, hogy vállat von, s azt mondja, bizony az élet már ilyen, vagy azt teszi, ahogy hajdan a *Régi-módi történet*ben ábrázolt Bartók-házban tanulta, megpróbálja ha nem is legyőzni, de legalább szelídíteni a végzetet: korrigált, ahol tudott. Simonka néni gyöngyöröket gyűjtött, Cibul bácsi antik pénzt, Surovác, a drogista vadkanfogat, Gizella nagynénem gazdátlan macskát, kutyát, anyám Isten árváit. Lelki-testi nyomorult, elhagyatott, árva azonnal megértő segítségre talált nálunk. A zenén kívül anyámnak az élet alattomos bogainak kioldása volt a szenvedélye, megkísérelte valahogy visszaperelni a gonosztól a már erejevesztett zsákmányt. Mi ápolunk, temetünk, vigasztaltunk, szállást ajánlottunk, megoldást kerestünk, anyám kezében ott volt láthatatlanul Veronika sose kopó kendője, ha őt nem segítette, becézte senki annak idején, majd ő megteszi. Nem fogta vissza senki a kezét, apám nem is tehette volna, mert másféleképpen, de az ikerpárja volt, segítséget sose tudott megtagadni senkitől. Állandó anyagi bizonytalanságban lebegtünk felelőtlen jótékonykodása miatt, a város rokonszenvvel szórakozott a szelíd, alacsony szenátoron, aki mindig kész volt kezesként váltót aláírni vagy kiüríteni a pénztárcáját. Szüleimnek nem volt mit egymás szemére vetniük, csak könnyet látni nem tudó természetüket, s nem tudom, nem ez volt-e egyik legnagyobb örökségem. Ami bennem él, tőlük ered, a síron túl is vezetik vagy visszafogják a kezemet. A halottakban nem azt a legsúlyosabb elviselni, hogy meghaltak, hanem hogy nem haltak meg, a legváratlanabb pillanatban cselekedetre kényszerítenek, vagy futtunkban térdre buktatnak, s bokánk láthatatlan bilincszárja csak csontujjakkal nyitható.

Aurél még születésem előtt lett állandó látogatónk, sose láttam másnak, mint amilyené a robbanás után torzult, hát természetesnek találtam riasztó arcát. Aurél patikus volt, mellesleg kutató vegyész, és egyszer, mikor saját gyógyszerárjában – amelyet szintén farmakológus öccsével együtt vezetett – felrobbant kísérletezésük közben valami, ami lángba borította a patikát és a fivéreket, az öccse elpusztult. Aurélt valahogy rendbe hozták, már ami rosszul felszántott földre emlékeztető arcából maradt, indiánbarna, cserzett bőrét itt-ott árkok szelték át, amelyek martja közt hiányzott a hús. Ilka néni, a szakácsnőnk úgy hívta, Rémm nagyságos úr. Aurél egyébként nemcsak barát, rokon is volt, apám másod-unokatestvére, a szülők szavaiból ítélve valaha csupa báj és szellemesség. Akit én megismertem, egy búskomor, rút férfi volt, aki csak anyámnak hitte el végül, hogy nem gyilkos, csak szerencsétlen, és aki nálunk engedett csak fel, sehol máshol. Szerettem Aurélt, mert mindig hozott valami édességet, ember annyi gilisztahajtó csokoládét és szalmiákcukrot nem evett, mint én. Az egyetlen, ami a szülőket aggasztotta, mindig visszatérő téma volt Aurél látogatása után: ez most így rendben van, de ez a romos lét először is nem igazi élet, s aztán mi lesz, ha egyszer valami

miatt a mi házunk már nem állhat rendelkezésére. Szerencsére megmaradt a vagyona, a patika jól biztosított üzlet volt, s még kártérítést is kapott valami vegyi gyártól, de többé nem ment be dolgozni, hanem kiadta bérbe a gyógyszertárat.

Teréz esztendejében minden ízemet áthatotta a Bazil iránt érzett szerelem, s annyira tele voltam a saját jövődóm miatti feszültséggel, hogy kezdetben észre sem vettem, tanúja vagyok valaminek: ha figyelnék, láthatnám működésben, amikor a végzet keze megmoccan. De bennem nem volt más, csak a várt házasság miatti, Bazil megkérése vagy szabályos nyilatkozata nélkül is mindent átható boldogság, úgyhogy válsággal megütött a hír, amit egy reggel Ilka néni hozott, meghalt apám gyerekkori iskolatársa, a beteges leleki tanító, akinek a tüdővész réges-rég elvitte a feleségét, s igazán nehéz helyzetet teremtett eddig a háztartást vezető, különösebb képesítés nélküli lányának, mert a tanító háza szolgálati lakás, mi lesz azzal a tizenhét éves teremtéssel. Akkor azt képzeltem, csak gyász hír jött, ami voltaképpen nem rám tartozik, kimentem szerelmem tárgyát megkeresni. Bazil, a választottam, a hajdúnk az udvari lépcsőn ült, és cipőt pucolt, Ilka nénival a leleki tanító elhunytát tárgyalták. Ilka néni hangosan tűnődött, mit tartogathat új fordulatnak az ismeretlen lány számára az élet, Bazil elnevette magát, és a pucolókefével a lakás felé bökött, Ilka néni meg ugyancsak nevetett. Hát persze, mit tartogathat az élet. A lány kiskorú, állásba menésre alkalmatlan, egyedül van, a többi már megy kotta szerint – mondta Bazilnak. Tanácsos úr érte küldet, asszonyunk befogadja. Így szokott lenni itt, még nem tanulta meg, mi itt a szokás? Ábrándosan figyeltem Bazil múltba visszanezve is tetszetős férfiarcát, jólesett tudnom, hogy a felesége leszek, ha egyelőre nem beszéltünk is erről a döntésemről. Utóbb kiderült, odabenn a lakásban ugyanerre az eredményre jutottak, mint a személyzet, anyám kérve nézett apámra, apám vállat vont, eldőlt Teréz momentán jövője. Majd Ilka néni meg Bazil elköltöztetük, a temetésre mindenestre elmegy anyám, apámat hivatali teendői nehezen engedik el, de ha ki tudja eszközölni, elkíséri, egy árvát nem lehet egyedül hagyni a halál és a reménytelenség élményével, nincs annak nem-hogy semmije, senkije sem.

Elektra, a macskánk ott őgyelgett az udvaron, meleg volt, nemigen volt kedve semmihez, Bazil csizmája elé feküdt, és visszafelé fordult holdszemével belebámult az arcába. Bazil fütyült, pucolta a cipőket, én csak álltam, hátha végre jelzi házassági szándékát, de megint csak nem szólt, az idegen lányról beszéltek, s Ilka néni elnevette magát megint, és azt mondta: azt azért megnézzük, mikor a kisasszony először találkozik Rém Auréllal. Bazil lecsapta a kefét, és dühös lett, rászólt Ilka néniire, inkább a hajdani zöldségboltos udvarlójára gondoljon, aki sűrűn látogatta valaha, azzal pletykáljon, mert ővele nem lehet. A patikus holtboldogtalan, mert nyomorék, ha összetákolta is, a lány meg attól, hogy ha befogadják is, még ugyanolyan koldus senki, mint ők ketten, sőt kevesebb, mert nekik van helyük, amiért bért kapnak, a lány meg itt lesz kegyelemkenyéren. „Hülye – mondta Ilka néni –, szép kis kegyelemkenyér. Az asszonyunk valamikori önmagát becézi majd benne, az úr meg vajból van, meg mézes kenyérből, ha szerencséje akad, férjhez viheti, maga meg akkor is senki, ahogy én is az vagyok.” Úgy szerettem volna letromfolni valami jó érvvel, hogy lehet, hogy Ilka néni helyzete nem változik, de Bazilé igen, mihelyt elvesz feleségül, hiszen előbb-utóbb csak összeházasodunk, így is mindig velem van, Elektrát, a macskát is ő hozta nekem a falujából, csak át kellett keresztelni, mert apám szerint sértés a macskára, ha csak a szórét határozzák meg, hogy cirmos, meg kormos, meg jó cica, mindenkinek jár valami, legalább egy név, így lett az állat neve Elektra, aki valaha királylány volt.

A döntés, mire bementem a lakásba, megszületett, már rég másról beszéltek, Aurél is benézett hozzánk délután, kicsit megijedt a gondolattól, hogy idegen lesz nálunk, de anyám megnyugtatta, a lányhoz képest ő Midász király, amúgy is felesleges azt hinnie, hogy bárkit is riaszthat a külsejével, de Aurél megmakacsolta magát, és úgy ment el, hogy egyelőre ne várjuk, később majd meglátja, mit tegyen. „Most úgyis a lány az első – mondta anyám –, a többit majd eldöntik az események. Várjon szépen sorára, Aurél.”

Ma már bizonyosan tudom, életünknek ebben a szakaszában a ház főszereplő volt. Ha leszorítom a szemhéjamat, bármikor felbukkan a kizárt valóságos világ helyén, ott áll a színpad, amelyen a felnőttek között ténfergek, látom a hosszú, mindig homályos bejáratot, amelyen át az udvarba ér a belépő, az udvar ráccsal elzárt hátsó része már virágoskertté öblösödik, de itt nem léphet be, csak az, akinek kulcsa van, a fontos lakók, nekünk van kulcsunk, tehát bármikor beléphetünk, de csak én teszem, akit minden érdekel, legalábbis addig a napig, míg Terézke hozzánk nem érkezik, mert később a kert és Terézke viszonylag gyorsan eltűnt személye egybeolvadt, annyira egybe, hogy Terézke távozása után nem óhajtottam arra a padra leülni vagy azt a bokrot körbejárni, amely valami olyan színdarabnak volt a helyszíne, amelyet otthagytak nézők, játékosok egyaránt. Ha a ház felbukkan lelki szemeim előtt, az első, amit észreveszek, a kisszoba, otthonunk legelső helyisége, melybe az udvarból négy lépcső vezet, és dupla ajtaja van, ezt akkor még nem tudom, később közlik velem. A házat, amelynek egész földszintjét apám bérelte, a tulajdonos a maga fiának építtette, a hadnagynak, aki elesett az első világháborúban. A tulajdonos fia halála után apámnak adta ki az elárvelt otthont, s elköltözött a Bocskai-kertbe, ott élt haláláig, a lakbért oda kellett neki kivinni, a házigazda nem óhajtotta látni havonta összeomlott életük hajdani díszleteit. Akkor nem tűnődtem a kisszoba létén, idősebb koromban magamtól megfejtettem, a háziúr nyilván számolt azzal, hogy fiatalember fiának időnként olyan látogatói is lehetnek, kiket nem kíván bemutatni az édesanyjának, hát megoldotta számára a legényéletet családban bonyolító fiatalok problémáját.

Lakásunkba egyébként a külön kisszobából nyíló többi helyiség sorát lezáró nagy előszobából lehetett jutni. Az előszobából négy ajtó nyílt: egy balra, a nappaliba, kettő a két fürdőszobába – a személyzetnek külön tisztálkodóhelye volt, az általuk kettészelt fogasfalak között –, a negyedik, jobb felől, a konyhába s a belőle nyíló éléskamrába engedett bejárást, a kamrával párhuzamosan tágas szobája volt a szakácsnőnek. Otthonunknak az épület emeletre vivő lépcsőháza homályában egy, csak belülről világítható, ablaktalan helyiségét is béreltük lakáskiegészítésnek, mert a szakácsnő és a hajdú nem alhattak egy szobában. A hajdúnak ebben a – csak a nyitott ajtón át szellőztethető, de anyám varázskezével mégis otthonossá tett – cellában volt szabad töltenie az éjszakát, egyébként egész nap köztünk, velünk élt, főleg a konyha felségterületén.

Mikor Teréz hozzánk került, Bazilnak hívták nálunk a hajdút, a születésemtől nálunk tevékenykedő, kortalan arcú, sűrű fekete hajú Ilka néni választotta ki a hajdúorszobán. Apám házában családtag volt a hajdú, aki szobalányi és dajkai minőségben főszereplő volt jellemem alakítói között, szigorú káderezés után kapott megbízást. Ilka néni igényesebb volt bármelyik rokonunknál. Hogy végül is őt jelölte a posztra, azon nem csodálkozott senki, aki Bazil szemébe egyszer is belenézett: gyermek és kutyta tud olyan szívíg ható ártatlansággal visszafelelni egy másik szempárnak a sajátjával. Ilka nénit sokáig ellene hangolta a tény, hogy Bazil görög katolikus volt, kamrácskájában rejtelmes színezésű szentképek sorakoztak egy nagyon régi, alighanem családi ikon köré. Bazil vasárnap a maga templomába járt, mert az istentiszteleten való rész-

vétel nélkül senki se kapott ebédet a Szabó-házban. Ilka néni hitbéli aggálya – mint később mesélték – hamar megszűnt, Bazil volt a földön a legkellemesebb lakótárs, munkatársnak meg éppen kiváló, Ilka néni hamar felismerte a kellemes valóságot, mindent ráhagyhat a fiúra, mert mindenhez ért, nem volt pákosztos, nem is ivott. Apám bejuttatta szabadnapjain a színházba, mert a hajdút elvarázsolta a sok sajátságos történet a színpadon, udvarlásról, nőügyekről Ilka néni éber figyelme és ellenőrzése mellett házon kívül se lehetett szó. Ma már tudom, nem szabad valakinek annyira hibátlannak lennie, amilyen Bazil volt. Gyermekként senki életkorát nem tudtam reálisan érzékelni, úgy gondoltam, miután folyton korholja meg ugráltatja, Bazil alighanem a fia lehetne Ilka néninek. Utóbb, sajnos már későn, kiviláglott, tíz esztendő különbség volt közöttük, én, aki magam tízéves voltam Teréz esztendejében, ezt olyan soknak érzékeltem, hogy mire felfogtam volna, hogy harmincéves férjetlen nő és egy húszat alig betöltő legény esetleges kapcsolata előfordulhat, már elkésett a felismerés. Nemcsak azért, mert a kockák összerakása után kialakult teljes kép letagadhatatlanná vált, hanem mert akkorra már mindenki tudta, hogy sovány testem először jelző szexuális érdeklődésével beleszerettem Bazilba, s a jázminbokrok mögé húzódba tőprengtem, van-e abban valami képtelenség, hogy ez a bitangul csinos férfi elvehessen. Titkot se csináltam szándékomból, anyám közölte, a párválasztás ideje még távoli, változni fog az ízlésem, egyelőre hagyjam békén Bazilt, mert lánynak ajánlkozni illetlenség, várjam ki, míg megkér. Ilka néni nevetését máig őrzöm érzelmes vallomásom után, akkor még nem tudtam sehova elhelyezni hangja jóllakott muzsikáját. „Ne bizrigálja Bazilt, mert baj lesz, ha a szülei nem teszik, én verek a szájára, ha még egyszer azt kéri tőle, csókolja meg magát. Micsoda ötletei vannak, mit akar, bajt hozni rá, üljön a fenekén, tanuljon, Bazil különben is nem szereti magát, ha nem hiszi, kérje meg a kezét, meglátja, hogy kikoszarazza.” Dehogy kértem, de attól még szerelmes voltam Bazilba, sőt a minden területen tapasztalt ellenállás miatt egyre szerelmesebb.

Teréz éve gazdag év volt eseményekben. Szerelmekben szerencsére csak sértődött voltam, nem szomorú, úgy mellékesen, Bazil magához térésére várva, még gondolatban hozzám mentem több regényhőshöz és közéleti személyhez, egy darabig éltem a canterburyi érsekkel, akiről nem tudtam, ki, de tetszett a ruhája, volt kurta kapcsolatom Lindbergh kapitánnyal, akinek új kislányt is szültem a szegény elrablott helyett. Évtizedekkel később, már drámaíróként, utólag ébredtem rá, hány színdarabot játszottam el képzeletemben, s milyen világosan jelzett előre a percet fel nem ismert jövendő.

Nem tudom, elmondta-e valaki Bazilnak vele kapcsolatos érzelmeimet, azt hiszem, nem, mert Bazil viselkedésén Teréz nyaráig nem éreztem változást, akkor is időbe telt, míg szégyenemre megtaláltam a magyarázatot. Teréz esztendejét egyébként nem lehet értelmesen elmagyarázni senkinek Terézke gyásza vagy Aurél hajdani balesete nélkül. Bár kinek hazudom most és miért? Gyász? Baleset? Ugyan már! Nem maradt Teréz évében ép ember abban a házban senki, legfeljebb a csonkulás tekintetében különböztünk.

Nem is tudom, miért írom le mindezt, amit írok. Az érdekelteknek – ma már tudom – tulajdonképpen nem volt történetük, csak végzetük.

A döntés után: Teréz hozzánk költözik, megindultak az események. A gyerek tudja, ki a ház legfontosabb lakója, tudtam én is: hát én. Szerencsére nem voltam irigy, senki se képzelte rólam, kelleetlenül fogadom majd Terézt, azt a fogalmat, hogy valaki árva, egy életre különleges zománccal vonta be számomra a *János vitéz*. Hogy irigyelhettem volna a sose látott lánytól azt, amit ezentúl alig látott rokonok nyújtanak neki, amikor

nincs kívülünk senki, aki törődjék vele. A gondolat, anya, apa nélkül, mély volt, riasztó, mint az akkor még nem látott, de gyakran elképzelt szakadék. Amikor Teréz ügyben határozott a család, először döntöttem életemben valóban bonyolult érzelmi ügyben: vállalom-e, hogy Terézzel megosszam azt, ami csak az enyém volt addig, de vállaltam. Én akartam szeretni ezt a lányt, adni akartam neki valamit, amiről csak olvasmányélményem volt, másikat egy elpusztult otthon helyett, környezetet, amely a falusi temetőben nyugvó családját, ha nem is feledteti, de pótolni igyekszik. Az emlék nem irgalmas tanú az ember életében, pontosan emlékszem, milyen gondoskodni vágyó izgalommal vártam János vitéz Iluskáját, akit olyannak képzeltem, mint a színésznőt, akit a színpadon láttam, kis patak mellett sulykoló szőke lánynak, örültem, hogy nálunk nem kell ilyet csinálnia, részint nincs patak, részint mert nálunk Ilka néni mos, és ugyan hogyan üthetné meg Terézt bárki is, ha megtenné, apám összehívja a gyámhatóságot, és börtönbe csukhatja a rendbontó gonoszt, esetleg kiadja az ügyet a törvényhatósági bizottságnak. A közjogi fogalom annyira mindennapi jelzős főnév volt napjaink között, hogy leendő lakótársunk természetes védőjének tekintettem. Se mostoha, se patak, csak a mi békés otthonunk, csak megszereti. Hogy a Petőfi-versben vagy a színpadi változatban van még egy fontos, a pataknál fontosabb szereplő, azt, sajnos, elfelejtettem.

Szép tavasz volt, illatos, állandó napsütésben bomló bokrok, a gyümölcsfák is díszben, anyám eldöntötte, ezen a nyáron már Teréz is segíthet, hát megvalósítja régi tervét, kifesteti a lakást. Ez is megmaradt az emlékek között, az izgalom, hogy arra az időre elmegyek lakni Piroska nagynénémhez, akit imádtam, és akinek az óvodája második otthonom volt. Persze ha visszanézek, nincs teljes harmónia, látom Terézt, ahogy hajlong, gyászruhában, anyám is hajlong: festenek. A színüktől megfosztott ruhadarabok lélegzése fullasztó, anyám gyászruhafestő üstkeverésének párája meg a frissen száradó falak lehelete nem egybeolvadnak, párharcot vívnek egymással az orromban, tudom, érzem, máig emlékszem, mi történik, gőz csap párába, lélegzet leheletbe, semmi a semmibe. Akkor még nem sejtettem, hogy egyazon percben nem léphet két irányba az ember, ha holtat temetett, nem álmodtathat mitológiai képeket egy megdicsőült szobafestővel. Később már tudtam, de nem tett boldoggá a felismerés, hogy az élet lépten-nyomon rácsúfol elméletre is, gyakorlatra is.

Teréz súlyos napjait anyám könnyítette meg, mindig nagy pedagógus volt, akkor különösen. Nem hagyta a lányt elmélkedni, emlékezni is alig, szomorú kis bútorzatát, amelyről akkor még senki sem sejtette, soha nem fogja használni már, a bús pipereasztalt a csorba tükörrel, a komor, hiányos ebédlőt a rozoga székekkel, rogyadozó tállalóval, szép, száraz pincénkben helyeztette el Bazillat, aki Ilka néni irányítása mellett Teréz költöztetését bonyolította le. Én Piroskánál voltam, anyám Terézt érkezése pillanatától kezdve munkára szorította, tépelődés helyett nem az otthonfeloszlától, hanem -újáteremtő tevékenységek millió részlete várt rá, ha elkerülhetetlen volt a pihenés, anyám melléült, stoppolnivalót adott az ölébe, s míg dolgoztak, beszéltette Terézt, akinek életében először senkire nem kellett tekintettel lennie. Szabadon, gyerekesen pityeregte el bánatát, és szép csöndesen kipanaszkodta magából a halál fullánkja döfését.

Mire én a frissen felújított otthonba visszatérhettem, Teréz már szinte megszokta új életét, szerette udvarról nyíló, kényelmes szobáját. Az árva semmit sem hasonlított sem képzeletem, sem a debreceni színház Iluskájához, Teréz gyerekszememnek meg-

határozhatatlan volt, olyan semmilyen. Nem barna, nem szőke, hosszú copfos, nyurga teremtés, vékony derekú, Gárdonyi rajzolt ilyen lányfigurákat.

Mikor megcsókolt, zavart csalódást éreztem, amit később szégyelltem is, hát nem jobb, hogy Teréz sem üldözött királylányhoz, sem pityergő, elhagyatott nincstelenhez nem hasonlít, szótlán, de készséggel felel, ha kérdezem, ha szenved, magának tartogatja. Ilka néni dicsérte, Bazil annyit mondott róla, barátságos és igen szerény. Apám mindnyájunkkal megbeszélte, bármit tenne Teréz ügyetlenül, ne tagadjuk meg tőle semmi reális kívánság teljesülését. „Szeressék” – anyám csak ezt mondta, az egyetlen szót, amihez nem kellett magyarázat. Nem volt nehéz megtenni, szerettük Terézt, nemcsak mi, Elektra is, a macska, aki friss gyászán és környezetváltozásán nagyobb segítsége volt mindenkinek, mindent értő állati melegségével, Elektra Teréz érkezése után meg se látott engem, ez azért fájt, de ezt is elviseltem.

Aurél eleinte nem mutatkozott, anyám ugyan azonnal hívta, de nem akart jönni, nem kényszerítettük, tudtuk, csupa gátlás, Terézke meg éppen csak tanulja új élete rendjét, mit játszassunk hát a boldogtalannal etikettet. A zárlatot egyébként Teréz oldotta fel, mielőtt Ilka nénitől megtudta Aurél tragédiáját, megkérdezte, miért maradt el tőlünk a szegény. Csak nem képzeljük, hogy őt riasztja, vagy először szembesülne eltorzult arcú emberrel? Láttuk volna, milyen háborús rokkant élt a falujukban, szegény édesapja maga is fél karját hagyta a galíciai fronton, ő kezelte a csonkot, amivel meg kellett tanulnia élni, ki más segíthetett volna a tanítónak rajta kívül. Milyen volt kettőjük közt az első találkozás, nem tudom, mire Piroskáéktól hazakerültem, Aurél a frissen kifestett otthonban már mindennapos volt, ezen a részén a történetnek homályosak a részletek. Ami feltűnt nekem, az a konyha megváltozott légköre volt, Bazil és Ilka néni. Bazil annyit se törődött velem, mint a locsolatlanul maradt, metszés nélkül hagyott bokrokkal, apám rá is piritott, miért lett hanyag, eddig olyan szépen elvégzett mindent, most meg pusztul a kert. Valami zavar látszott Bazil arcán, nem védekezett, de nem is cáfolt, nála sajtóságot csak Ilka néni viselkedett, csapkodott, ordítózott, megverte a macskát, mint akit elbabonáztak. Ma már tudom, amihez akkori szememnek nem volt optikája, mi lehetett az akkor talán kora harmincas Ilka néni és a kora húszas Bazil valódi kapcsolata, amelynek – mint sokkal később szóba került közöttünk – szüleim igen örültek, mert Ilka néni életét hosszú ideig egy lövészbojtos tüzér fémjelezte, akinek a látogatásait nem tartották kívánatosnak. Bazil – mondta apám – ismeri a falu törvényét és illemtörvényét, lehet, hogy Ilka néni meg Bazil észrevették egymást, ám a korkülönbség azonnal lecsapta köztük a sorompót, de bármit éreztek is, a kivitelezést tiltotta az illem, a falu etikettje gyilkosabb, mint a spanyol udvaré.

Hol kezdődik a kezdet, hol végződik a vég? Vagy hányszor lesz vége a végnek? Hogy többször, azt átéltem, mert Bazil számomra valódi és végső halálakor csak utoljára halt meg, elvesztettem én őt még legépebb földi formájában, amikor minden, amiről addig azt hittem, nekem jár, Teréznek jutott. Apám szép nyári napokon olykor kiigényelte a város kocsját, kirándulni mentünk nagy plédekkel, piknikkosarakkal valamelyik pusztára, Halápra, Mátára, a Gutra, úsztunk a nyár aranyhullámaiban, minden csupa illat volt, és az akkor még vegyszert nem ismert erdősáv vagy rét, a csudára még el nem apadt erecske felett szitakötők lengtek. Pillangók és a fűszálon hintázó bogarak nevére tanított apám, Bazil felkötötte két biztonságos gally közé a hintát, azon szálltam át a nyáron a gyerekkor abszolút biztonságában. Bazil ismerte, hol nő eper, mentünk

kis kosárral szedni, mióta a világon voltam, mindig enyém volt a gyönyörű kora nyár, amelyet Teréz évében szüleim részvéte és jósága az árvának ajándékozott. Apám utasította Bazilt, táncoljon a világ az árva lány körül, ő kivételesen ne velem törődjék, ők, a szülők eljátszanak velem, vigyáznak rám, Terézt vigye ki a távoli szép erdei tisztásra, neki lesse a kívánságát. A hintán ne csak a gyermek szórakozzék, hanem Terézke is, és szállt a napfényben az árnyékos erdei fagallyakra rögzített vastag kötelékbe kapaszkodó, piruló arcú nagylány, és vele szállt a világ. Még mindig elfogadtam, ha nem is boldogan, hogy Teréz elvitte a nyarat, a kirándulásokat, hogy velünk tartott Onyárra is, ahol évente meglátogattuk Ilka néni és Bazil családját – egy faluból származtak –, Ilka néninek csak a húga élt, szikár özvegy, akinél számomra boldog izgalom ideje volt a látogatás, nála minden évben valami új kisállat volt az istállóban vagy az udvaron, Bazil szülei meg emeletes fánkokkal, lángossal vártak, a kacsaszírral kent lángosra görögkeleti keresztet sütöttek egy cikk fokhagymával, és kaporillat is szállt az emlékeim között, a rétesek hasában nem alma volt vagy meggy, hanem kapros túró. Teréz nyarán ezen a területen is módosult a kialakult rend, elég értelmes voltam ahhoz, hogy észrevegyem, Onyáron is Teréz a főszemély, nyilván apám előre üzent az ottaniaknak; a barcsikosarat Teréznek csinálták, a szedret is neki szedték, a nyár azért volt, hogy Teréz jól érezze magát, s ezt azért nem volt egyszerű tartósan vállalni, annál kevésbé, mert a megkarcolt gondolatnak ikertestvére támadt, a felismerés, Mátán ezúttal nem velem, Terézzel kínáltatták meg zabbal a felejthetetlen szénaillatú, patyolattiszta istállóban a pej lovat, nem engem emeltek a hátára, apám és Bazil kétoldalt tartották a nevető Terézt a nyeregben. Amellett azt is tudtam, ha hazamegyünk, boltból való virágot fog átadni Ilka néni az árvának azzal: most hozták Rémm nagyságos úrtól, kézcsók a kisasszonynak. Nem volt elég a kurta út után a kocsiban még mindig harmatosan maradt onyári virágajándék, a teli barcsikosárka, otthon csokor is várja, engem semmi, az eddig mindig eljuttatott pralinét Aurél újabban elfelejtette.

Eljött a nap, amikor elkezdtem unni azt, ami köröttem folyt, a macskát, aki egyszerűen elszegődött Terézhez, ha nem látta, siránkozott, kereste mindenütt, Bazilt, aki meg se látott, sose vitt ki a temetőbe csigát keresni, vagy csontot guberálni a kincseshegyre. A nagyvásárra is csak Terézt kísérte ki, lelketlenül azt mondta anyámnak, én mindig elcsavargok a vásárra kiutalt kis pénzzel, nem lehet Teréz első vásári élményét azzal elrontani, hogy ő ide-oda futkosson, míg engem megtalál valamelyik mutatványossátorban, maradjak ezúttal itthon, ősszel aztán megint enyém a világ. Anyámnak volt a világon a legszebb mosolya, ebből a mosolyból, ha okosabb vagyok vagy jobban figyelek, már megérthettem volna, hogy ősszel Teréznek már senkire nem lesz szüksége, hogy a nagyvásáron madzagra fűzött pereccel vagy mézessel kínálja, mert olyan gazdag lesz, de olyan, hogy képzelettel se követhető a mértéke. Mint annyi mindent, azt is egy ütemmel később vettem észre, hogy Aurél nem sajnálja, de leendő feleségének reméli Terézt, és kétségbeesetten, a rendelkezésére álló eszközökkel udvarol neki. Hogy Teréz másnak esetleg nem egy sovány árva lány, hosszú copffal, hanem egyre pompázatosabb virággá bomló fiatal nő, éppúgy nem fogtam fel, mint a szüleim, akik Bazil magatartásában azt érzékelték, mivel Teréz révén többletmunka szakadt rá, lassanként minden házban végzendő tennivalóját Ilka néniire hárítja, s a család megbízásából apródi teendőket végez, mert míg az árvát új életbe segítjük, lássa csak Aurél, ha majd végre megnyílik gátlásos szája, náluk is aranyosra van a kislánynak, mikor majd igent mond neki, nem azért teszi, mert kisémmizte az élet, hanem

mert viszonszereti. Ezen a nyáron mindenki jót akart. Akkor még nem tudtam, hogy mindig magam rontsam el egy hajszálnyira a tökéletemet, mert ha nem én teszem, megteszi más, s nem az én kezem gyöngédségével, hanem durván.

Abszolút uralmammat a családon korlátozták, Bazil észre se vett, Aurél ájult szemmel másnak hordta az illedelmes ajándékokat, a macskám, ha hívtam, felnézett Terézre, várta az utasítást, figyeljen-e rám vagy se – elkezdtem érezni a veszteségemet. Az egyetlen, aki velem együtt komorodott, Ilka néni volt, ezt sem értettem, mert Teréz kiváló házikisasszonynak bizonyult, minden titokzatos háztartási dolgot tudott, mindenkinél jobb ízű volt a befőttje, Ilka néninek örülnie kellett volna, milyen nagyszerű segítsége akadt, de nem örült, nem méltányolta azt sem, hogy más-más színű, tartalmú befőttesüvegből kirakta stelázsink polcán a nagytemplomot. Hívtam Ilka nénit a kamrába, csodálja meg, mindenki bejött, ő nem, magasztalták Terézt, aki pirult, és látszott az arcán, örül a dicséretnek. Ilka néni rá se nézett a kamraajtóra, valamit tört a mozsárban, a mi dicshimnuszunkat dübörgés kísérte. Már kifelé mentünk, én legutolsónak, mikor láttam, hogy Bazilt, aki ott lépegetett Teréz után, Ilka néni visszatartja egy mozdulattal. Az üdvözülés lehet ilyen, mikor felfogtam, Bazil hallja, amit én is hallok, s ha nem tévedek, ettől majd visszazökken az élet a rendes menetébe. „Rém ma kéri meg Terézt – közölte Ilka néni Bazillal –, mondta az asszonyunk, mert neki már vallott. Esküvő karácsonykor.” „A hólyagos himlőt kéri meg a rohadt nyomorék – üvöltötte Bazil, én meg bámultam rá, ilyenek ki látta az arcát, amely lila volt, a homloka gyöngyös –, a hólyagos himlőt kéri meg, a gecis kolerát.” Apámék már elhagyták az előszobát, de a hang olyan erős volt, hogy apám visszatért, mindenki elnémult, én meg rátettem a helyzetre a kérdéssel a koronát: milyen a gecis kolera? Fertőző – mondta azonnal Ilka néni, akinek a magatartása az érthetlenségig fokozódott, mert elsírta magát. Bazilt nem láttam már aznap, mert kirohant a kertbe, egy darabig még gondolkoztam rajta, miért nem örül sem ő, sem Ilka néni annak, hogy Teréznek igazi otthona lesz, aztán elfoglalt annak az elemzése, mivel fertőzőbb a gecis kolera a gecitlennél, a koleráról réges-régen tudtam, mi, az vitte el dédanyámat, Dabasi Halász Zsófiát. Kérdeztem is anyámtól, aki lázasan rendezgetett, mert Aurélt vártuk délutánra, érkezése után nekem nem kell feltétlen benn lennem a lakásban – mondta –, szép az idő, játsszam kint a kertben, ha megjön, és azt a csúf szót a koleráról felejtsem el, mert aki kimondja, maga is fertőződik. Tűnődtem a kertben, ahol akkorra már Bazilt se leltem, csak a macska aludt karikába gömbölyödve, mi miatt volt olyan goromba és feldúlt, de bármi az oka, nem sajnálom. Hűtlen volt hozzám egész nyáron, most aztán viszik a védencét nagy gazdag házba, és megint én leszek a legfőbb gondja, Elektra meg nézheti magát, a gyalázatos, kérek mellé egy másik macskát Onyárról, és én azt fogom becézni, Teréz meg nem lesz, eltűnik, ahogy jött.

Mikor kezdődik a kezdet, mikor végződik a vég, mikor fordul át végzetes kanyarodóba a jóvátétel aranykocsija, hogy kicselezze a sorsot? Hogy tudta volna a gyermek, hogy tudta volna a macska. A nyár hirtelen sarkon fordult, és kinyújtotta a nyelvét, a ház szelleme, aki ott lakott a téglák közt, azt mondta: ugyan már. Igazán senkit se tudnak megmenteni.

Úgy öt óra tájt csokor jött, küldönc hozta a híres és drága Rózsa virágszalomból, Aróthy Teréz úrleánynak, a mintás hártypapír sarkába tűzve pici névjegykártya borítékban, mi állt rajta, nem tudom, mert Aróthy Teréz úrleány elvitte, s nem a saját szobájában tette vízbe a sok piros rózsát, hanem berakta a szalonzasztalon a nagy vá-

zába. Bazil, aki a csokor átvételekor ismét az udvaron matatott, már elűnt, bement a saját szobájába, ellenőriztem, hol van, sztearinszag volt a szűk folyosón, gondoltam, Ilka néni majd ordít megint, hogy minek égeti a fényt Szent Miklós képe előtt, de Ilka néni valami vad szenvedéllyel ruhát szappanozott, pedig nem is volt mosónap, könyökig a teknőben turkált, mikor Aurél csengetett, nekem kellett ajtót nyitni, de mindjárt ott is hagytam a felnőtteket, akik a szalonba mentek, én kinn ugróiskolát játszottam, míg be nem hívtak. Mikor végre bemehettem, várt a szép biedermeier nyomat, apám, anyám jóságos tekintete befogta a piruló lányt és a zavarában megneemesedett arcú férfit. Senki nem mondta, de a fal is azt sugározta, lezajlott a lánykérés. Geci – gondoltam –, csupa geci. Nem tudom, miért geci, de az. A dédanyámat is elvitte. Mi van itt? Ilka néni nem terít, nem tálal, Bazil imádkozik, vagy mit csinál, a macska Aurél lábához teszi a fejét. Anyámat egész életében semmi nem tudta zavarba hozni, Ilka néni sajtóságos viselkedése sem, egy perc alatt benn volt a teasütemény, a sherry – Debrecenben nem volt divatos ital, de apám mindig azzal fogadott férfitvendéget –, volt csokoládélikőr is, pezsgőt – tanították – csak újgazdagok szoktak bontani ünnepi percekben, vagy huszártisztek. Kaptam egy korty csokoládélikőrt, azóta sem iszom meg, de akkor, ahogy tanítottak, rájuk emeltem a kelyhecskét, és mivel tilos volt, állandóan azt mondtam magamban, geci. Aurél nem maradt nálunk vacsorára, az már megint nem illett volna, majd ha megtartják az eljegyzést, javasolta anyám, Rém közölte, másnap megrendeli a gyűrűt, s megmérte a rózsák pirosát enyhítő aszparágusz egy letépett szalackájával Teréz ujját.

Ahogy Aurél elment, apám Terézt beküldte a szobájába, velem behívatta a személyzetet. Ilka néni sírva ment ki, Bazil holtápadtan, míg bent voltak, nekem vissza kellett mennem a kertbe, mire feloldották a tilalmat, a szüleim csak ketten voltak már, Elekt-rát magával vitte az ara. Anyám derült volt, igazán boldog, csak akkor borult el, amikor apám arra kérte, elemezzék csak végig, mi volt ma az a botrány a konyhában, ő megmondta mindenkinek a véleményét, de ettől még nem világos a kép. Elkezdték bogozni az igazság akkor még bonthatatlan szálait, én lestem a szavaikat. Bazil miatt – mondta apám – csak magát hibáztathatja a család, mi nevezük ki apróddá, most úgy érzi, degradáló, ha csak hajdú lesz, nem lovag, Ilka néni meg egyszerre megőrült, nála várni kell, míg lecsillapul, Bazil azonnal leváltatja. Álnokul egy meséskönyvet lapozgattam, higgyék, nem figyelek, hadd hallhassam őket. Ilka néni – gondolkozott hangosan apám – részint irigy a szerencsétlen lányra, mert mikor ő árván maradt, beállhatott cselédnek, s még szerencse, hogy hozzánk, Teréz meg Aurélné lesz, dáma, Debrecen egyik első asszonya. S ami az ügyet színezi, annak nincs köze Terézhez, az a kettőjük ügye, Ilkái és Bazilé. Csak nem volt ezeknek viszonyuk, s nem örült bele véletlenül Bazil valami hirtelen reménységgel a nincstelen árvába?

– Sohasem voltam ilyen tekintetben szakértő – hallottam anyám hirtelen hűvösebbre temperált hangját –, ha olyasmire gondol, amire célzott, semmi érzésem sincs a normális nemiséghez sem, nemhogy a tébolyult vágyakhoz.

– Tapasztalom – mondta apám.

A szó szállt, és súlya volt, csak nem értettem, mitől. Most, amikor az emlék már nem irtalmaz se nekem, se másnak, már hogyne érteném.

Teréz eljegyzését a megkérése utáni szombaton, közös istentisztelet után nálunk ülte meg a család. Bazil, akinek már kézbesítették az áthelyezését, dolmányos hajdúdíszruhában szolgált fel, Ilka néni mintaszerűen ellátta a díszvacsora tennivalóit, Te-

rézke két gyűrűt kapott egyszerre, Aurél a sajátját csak a jobbára tudta elhelyezni, mert a balján nem maradt gyűrűsujj. Mikor távozott, kiment a konyhába, elképesztő borralalót adott Ilka néninek, és kereste Bazilt is, aki akkor állítólag már nem volt található, Ilka néni azt mondta, visszavitte a díszruhát az őrmesternek. Nem néztem senkire, pedig Ilka néni is, apám is velem játszottak, Aurél honnan tudta volna, mit jelent az olvadó sztearin szaga, hát persze hogy Bazil itthon van, csak nem mutatkozik. Aurél letett tíz pengőt – hat pengő volt egy cipő – a konyhaasztalra, kérte Ilka nénit, adja át a derék Bazilnak, akinek szintén hálás, mert hűséges lovagja volt a kis leendő nagyságos asszonynak. Ilka néni fogott egy zománcos bögrét, belepotyogtatta a pénzt, és úgy nézett Aurélra, mint a Szibilla a Szixtinában. Az volt a furcsa, hogy érthetetlen világgossággal fénybe borult előttem a színpad, és nem tudom, hogyan, de tudtam, ha nem is a teljes igazságot, de egy töredékét, és mert volt jogérzékem, azt is, mi a szerencsés, mi a szerencsétlen gesztus. Ez az volt, a bánatpénz a zománcos bögrében. Teréz aznap este visszavonult, természetesen vitte magával a macskát. Gondoltam, ennek legalább minden íze megvan, ezt csókolgathatja, Rém Aurélt nehezebb lesz, bár két gyűrű, meg a rózsák, meg a millió cukorka a patikában nem akármilyen, már nem árva lány, hanem menyasszony, hozzá elképesztő lehetőségekkel. Meglepődtem, mikor felfogtam, anyagi tekintetben megfordult a családi képlet, Aurél mellett mi csaknem hogy szegények vagyunk.

A következő nap békésnek ígérkezett, Aurél felment a városházba apámmal tárgyalni Teréz kelengyéje ügyében, apámnak mint Teréz gyámjának adta át a vásárlásra szánt nagy összeget, anyám egész nap a boltokat járta Terézszel, én otthon ögyelegtem, elkéstünk az ebéddel, apám hamarabb megjött, mint ahogy a leves az asztalon lett volna. Siettem segíteni. Teréz sápadt volt, kimerült a boltból ki, boltba be, meg mit tudom én, mitől. Futottam tejföldrét a csuszához, arra értem ki, hogy zeng a konyha. Ketten voltak együtt megint, Bazil és Ilka néni, aki sikoltozott, sírt, rázta az öklét, mint egy őrült. Rettenetes, hogy minden csuszaebédnél visszaúszik mindenki arca, Aurél sebhelyei, Teréz hosszú copfja, amelyet Rém kérésére menyasszonyként sem tűzött kontyba, és az üvöltés, Ilka néni trágár szavai. „Hát pórul járt a nagyságos hajdú úr, pedig hogy beleélte magát a nászba, csakhogy viszik az álnok kis dögöt, aki képes eladni magát a szörnynek egy patikáért. Mit hitt, elment volna parasztnénak?”

Álltam, riadtan, kezemben a tejföllel. Bazil ordított, fogja be Ilka néni a száját, még nincs vége a mesének, aztán anyám kiszaladt a zajra, engem beküldtek a tejföllel. Zavart voltam, és nem értettem, mit ordítanak azok a konyhában, én ordíthatnék, mert Bazilt elvesztettem, nemcsak tíz nap múlva, amikor máshol szolgál már, de mi se jutottunk odáig ketten, hogy megkérhessen. Most már bizonyos, itt csak egy esküvő lesz, a Terézé. Mindenre haragudtam, nem haragudtam senkire. Bámultam, mint aki viharba jutott: ott volt a színpad, a szereplők, a jövő, mint az Arany-balladában, ígérte a valamikor elkerülhetetlen katasztrófát. Villámlott messziről, de nem láttam, mert nappal volt. Persze attól még csattogott az ég.

Hol végződik a vég, és hol kezdődik a kezdet?

A macska indította el, aki Terézhez szokott, de névnapom előestéjén kivételesen megtisztelt, túl nagy volt Teréz körül a nyüzsgés, hát velem aludt el. Hajnalfelé azért felébredt, hirtelen eszébe jutott új asszonya, jelzett, hogy vissza akar hozzá menni. Nem volt szabad éjjel kimennem, csak az előszobáig engedtem az állatot, akivel mindig úgy beszélünk, mintha ember volna, hát én is suttogtam neki, hiába kívánczik Te-

részhez, annak ilyenkor zárva a kerti ajtaja, az előszobait sem szabad kinyitnom, megtiltották. Ha mégis kiengedem őt, vissza már nem jöhet, így is sokat kockáztatok azzal, ha megfordítom a kulcsot, Ilka néni mindig mindent észrevesz. Maradjon békén, suttoztam neki, de nyávogott, nem maradt. Fáj, hogy elkíváncozik, annál inkább fáj, mert a szokott névnap előtti szertartás Teréz eljegyzése miatt jelentéktelenre fakult, másnap talán több jut nekem is, de most itt minden Terézé. Tudtam, ha tudnák anyámék, ha tudná akár Ilka néni, nagyon megbüntetnék, főleg most, amikor már Bazil sincs, aki vigyázna ránk, mert apám elküldte, de a macska kaparta az ajtót, mintha az élete függne attól, hogy új asszonyát újra megtalálja, hát akkor legyen, megkockázatom. Kióvatoskodtam az előszobába, lassan fordult a kulcs, alig hallottam én is, Elektra egy pillanat alatt kinn volt az udvaron, mire visszazártam az ajtót, s megfordultam, anyám ott állt mögöttem. Ezt születésemtől éreztem, a tőle való elválás teljes lehetetlenségét, egyszer már asszonykoromban Delphoiban felriadtam a hotelban arra, hogy anyám mellettem áll és néz. Nem állhatott, mert otthon volt a pesti lakásunkban, én meg görög földön, s mégis tudtam, hogy egy pillanatig ott állt, mert mondani akart nekem valamit. Mikor hazaértünk, hetek múlva, az orvosa feljegyzéséből tudtam meg, ez volt az a balesetes éjszaka, amikor az én álmom órájában éppen altatták az operációteremben.

Mindig mindent tudott rólam, tudta talán azt is, mit álmodom. Nem tett szemrehányást, csak megfogta a csuklómat, és már indult volna vissza, mikor megállította valami gondolat. A keze ott maradt a kulcson.

– Miért akartál kimenni éjjel? – suttogtá. – Tudod, hogy nem szabad.

– Nem én akartam, Elektra.

– Elektra?

Ezt már nem anyám kérdezte, Ilka néni. Ilka néni ruhában volt, kötényben, ahogy járt, mintha nem éjszaka volna. Anyám felgyújtotta a villanyt az előszobában, s nagyon figyelmesen nézte Ilka nénit.

– Maga miért nem alszik? – kérdezte. Ilka néni hallgatott egy cseppet, mielőtt válaszolt.

– Meg szoktam várni, míg végképp elalszik Teréz kisasszony. Úgy hajnaltájt alszik el, én meg nézem, mikor oszon haza a tolvaj. Tudja a nagyságos asszony, ki. Aki felbontotta a Réms nagyságos úr befőttesüvegét, és kitakarította egy cseppig a nyelvével.

Anyám egy mozdulattal visszaintette Ilka nénit a konyhába, benyitotta a mögöttünk levő fürdőszobaajtót, és felkapta a fürdőköntösét. Én csak bámultam, mert minden más volt, mint amit vártam. Tolvaj járt volna nálunk, de hát miért az izgalom egyetlen üveg befőttest, mikor eltettünk vagy százötvenet? Ennyit szoktunk nyaranként.

Akkor már rajtam is köntös volt, anyám kinyitotta az ajtót a kertre, és kiléptünk a jázminillatos éjszakába. Évtizedekbe telt, mire megfejtettem, anyám szégyellt volna egyedül lemenni oda, ahová készült, s nélkülem nem lett volna alibi Elektra, a macska keresése. Telihold volt, édes ragyogás, Elektra, a gyalázatos nem volt új asszonyánál. Teréz lépcsője alján egy tányér volt, tele tejjel, azt lefetyelte, a tányért is ismertem, búcsúbeli emlék volt, rajta Szent Miklós képe. Anyám behúzott a jázminbokor sűrűjébe, azt parancsolta, ne mocsanjak, s az éjszaka folytatása attól fogva nagyjából alig különbözik attól, ami álom. Anyám fellepett Teréz két lépcsőjén, és kopogtatás nélkül lenyomta a kilincset, az ajtó nem volt kulcsra zárva, anyám kicsapta, nem tudom, mit látott benn, de felsikoltott, és odabenn sikoltott Teréz is, és mordult valami, egy har-

madik hang, aztán anyám már szaladt is le a lépcsőn, a tányér a cipője alá került, nagyot reccsent, az éjszakából erre emlékszem a legjobban, hogy míg előrántott a jázminbokrokból, és visszavitt az ágyamba, arra gondoltam, milyen kár a szép tányérért, és Elektra talán szomjas volt, talán Teréz minden éjjel tejjel itatja, de akkor miért tálalt neki odakinn, és miért nincs bezárva az ajtaja, mikor apám megparancsolta, mindig úgy legyen éjjel. A sok izgalomtól nem éber lettem, hanem iszonyúan álmos. Hallottam, hogy apám öltözik, azt is, ő is kimegy az udvarra, de akkor már lebírt az átélt izgalom meg álmoság. Álomból valami hangélmény maradt meg reggelig, mintha többen sírtak volna, Ilka néni is, Teréz is, de a névnapom teljesen szabály szerint folyt le, reggel apám ébresztett a szokott köszöntővel, én kis gyenge madár éneklése, piros hajnal feltetszése, felvirradtunk mára, Magdolna napjára, kit az Isten éltesse, ki bennünket szeressen.

Ott álltak mind, apám, anyám, Ilka néni, akinek dagadt volt az arca, de virágot tartott a kezében. Ott állt Teréz is, sápadt volt, és mosolygott, anyjától örökölt egyetlen értékét tette a kezembe, máig őrzöm, hajszálvékony láncon egy számon kérő szem: türkiz, ezüsfoglalatban. Tudtam, valami történt az éjjel, de nem állt össze a kép. Bazil nem volt sehol, de tudtam előre, hogy más szolgálati helyről aligha jöhet el. Ebédre ott volt Aurél, tőle is ékszeret kaptam, nem gyermek-, kisasszonygyűrűt, rajta lógók, kereszt, szív, horgony aranyból. A névnap fénye beárnyékolta az éjszakai emlékfoszlányokat, Ilka néni meglepően rossz ebédet főzött.

Mikor kezdődik a kezdet, és mikor végződik a vég?

Pesten éltem már a férjemmel, mikor Ilka néni elmondta a teljes történetet. Teréz Magdolna napja után két hónappal férjhez ment, esküvője napjának éjjelén Bazil bekéredzkedett hozzánk, a házba, megkérte az új hajdút, engedje be, bort hozott neki, amit apám eltiltott, és leitatta, utódja azt hitte, szó nélkül távozott, mert hajnalban már nem lelte. Mi mind aludtunk a hosszú, fényes szertartás és estebéd után. Reggel Ilka néni fedezte fel, ott lógott felakasztva a padlásfeljáróban, és Elektra nem elveszett, Elektra, akit sokáig mindenki keresett, és kétségbeesve sirattam, Elektra is ott volt, Bazil a macskát maga mellé akasztotta.

Egy darabig néztük egymást, már menni készült, mire meg mertem kérdezni: „Maga is szerette Bazilt?” „Csak én – mondta Ilka néni –, nem is a kis szajha, akinél gonoszabb mesebeli árva nincs a maga könyvei közt. Nem mindegy már? Bazil ítélte, Isten is ítélte, Aurél urat csak elérte a halál, megitta a saját gyógyszerét, mikor Teréz meghalt szülésben, mert a cédának nem jár áldás, mért kapjon gyermeket, aki elszereti a cseléd szeretőjét. Engedjen ki, minek akarta tudni. Elég, hogy a ház tudta, a háznak is van történetük, a magukénak is volt. Nem kell keresni a megfejtést, ha valamit nem ért, mert megtalálja.” Azt hiszem, itt végződött a vég. Ezzel.